

Sipos József

ZÁRSZÓ - TÉMÁNK ÉS A TÖRTÉNÉSZ-POLITIKUSOK

A Nagy Imre Társaság Országos Elnöksége nevében köszönöm Szeged város és az Ifjúsági Ház vezetésének és munkatársainak, hogy konferenciánkhoz optimális feltételeket biztosítottak.

Köszönöm előadóinknak az értékes előadásokat. Mindenekelőtt Nagy Imre unokájának, Jánosi Katalinnak, hogy elfogadta a konferencia fővédnöki tisztségét, és megrázó emlékezését arról, hogyan élte meg nagyapja mártírhalálát 1958-ban és újratemetését 1989-ben. Köszönöm Bíró Zoltánnak, az egykori MDF első elnökének, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet főigazgatójának, hogy elfogadta meghívásunkat, s előadásában nemzetközi- és országos összefüggésekbe ágyazta konferenciánk témáját. Megköszönöm előadóinknak, hogy az események egykori résztvevőjeként felidéztek emlékeiket, vagy tudományos kutatóként, dokumentumokra alapozva történelmi elemzést adtak az 1989 és 1956 helyi és országos eseményeiről. Konferenciánknak külön értéket adott, hogy különféle pártállású egykori szereplők osztották meg egymással és a közönséggel emlékeiket, véleményüket, értékelésüket.

Témaválasztásunk

Témaválasztásunkat indokolja, hogy a politikatörténeti szakirodalom még nem foglalkozott érdemben és részletesen az itt felvetett kérdésekkel. Különösen elhanyagolták az 1956-os forradalom és szabadságharc, valamint az 1989–90-es rendszerváltás közötti összefüggések és eltérések vizsgálatát. Az MSZMP-n belüli politikai harc bemutatását. A konzervatívok és a reformerők közötti küzdelmet. Alig írtak az MSZMP-n belüli reformkörök mozgalmáról: annak politikai ideológiájáról, a párton belüli nyomásgyakorló képességéről. A reformelkötelezett politikusokkal – például a Nyers Rezsővel, Pozsgay Imrével, Németh Miklóssal és Horn Gyulával – való együttműködésükről. Arról is keveset tud a közvélemény, hogy a reformerők hogyan segítették az állampárt vezetőit a demokratikus ellenzékkel való meg egyezéshez, végső soron a békés rendszerváltáshoz.

A magyar rendszerváltásról már 1996-ban megjelent egy angol nyelvű nagyhatású mű, Tőkés Rudolf, az USA-ban élő magyar professzor „*Kialkudott forradalom*„ című könyve. E könyv 1998-ban jelent meg magyarul. Tőkés a rendszerváltás folyamatát vizsgálva nem foglalkozik érdemben az MSZMP reformköreivel. Csupán

az 1989. április 15-i kecskeméti Reformműhely tanácskozásról írt néhány fontos mondatot (334. o.).

Ezen megbotránkozva Ágh Attila, Géczy József és jómagam a rendszerváltás 10. évfordulóján, 1999-ben – a Reformkörök Alapítvány támogatásával – kiadtuk a „*Rendszerváltók a baloldalon*” című dokumentumkötetet. Az abban közölt dokumentumok persze csak évek múlva kerültek be az új szintézisekbe.

Talán ezért is Tőkés Rudolf könyvénél csak néhány mondattal tudhatunk meg többet a reformkörökről és tevékenységükről Romsics Ignác „*Volt egyszer egy rendszerváltás*” című, 2003-ban megjelent könyvéből. Ő a kecskeméti tanácskozás összegzése után azt is megjegyezte, hogy a reformkörök 1989. május 20–21-i szege-di találkozóján már „*110 reformkör több mint 400 küldöttje vett részt*”. (139. o.)

A rendszerváltásról és az MSZMP akkori politikájáról, de a reformkörök tevékenységéről is már sokkal részletesebben írt Ripp Zoltán „*Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990*” című könyvében, amely 2006-ban jelent meg. Ő rendszeresen idéz a „*Rendszerváltók a baloldalon*” című kötetünkben közölt dokumentumokból. Részletesen foglalkozik a visszarendezés veszélyével, 1956 párton belüli átértékelésével és annak hatásával, a reformkörök megszerveződésével, politikai sajátosságaival és az elmaradt pártszakadással, illetve az MSZP létrejöttének ellentmondásaival. (326-334. o.)

Ezt követte Novák Zoltán budapesti reformkörökről írt munkája, amely a vidéki és a fővárosi reformkörök közötti ellentéteket a népi–urbánus vitára vezette vissza. Szerintem alaptalanul! Az 1998-as vitáink ugyanis nem arról szóltak. A budapesti reformkörök vezetői és tagságának egy része nagyon közel került a neoliberális ellenzéki pártok koncepciójához, és egyre inkább teljes rendszerváltást akart. A vidéki reformkörösök pedig megelégedtek volna a modellváltással, vagyis a többpárt-rendszerrel, amit a demokratikus szocializmus keretei között képzeltek el.

A Reformkörök Alapítvány anyagi támogatásával jelent meg a Csongrád megyei reformkörök kezdeményező szerepét dokumentáló kötetünk. 2009-ben pedig a „*Reformszocialisták Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 1988–1989-ben*” című kötetünk, amit Németh Péterné Dikán Nóra vezetésével Réfi Attila és Szabó Róbert szerkesztettek. Kiadványaink közül e munkát tartom a legalaposabbnak, mert pontos és szakszerű hivatkozásokkal van ellátva. E kötet nemcsak a megyei pártbizottság és az ottani reformkörösök dokumentumaiból válogatott, hanem az akkori megyei ellenzéki pártok és egyesületek irataiból és vitáiból is.

E tudományos munka folytatása a mai tanácskozásunk. Ezért is örülünk, hogy eljöttek az egykori ellenzéki pártok – MDF, SZDSZ, FIDESZ – akkori helyi vezetői és felidéztek tevékenységüket, kifejtették véleményüket. Ugyanez érvényes az akkori egyetemi és civil szervezetek, valamint a sajtó képviselői által elmondottakra is.

A részükről elhangzottak differenciáltabbá, párthovatartozástól függetlenebbé, objektívebbé teszik véleményalkotásunkat a rendszerváltásról.

Erre a szemléletre nagy szükségünk van mostanában, amikor kiéleződtek a politikai viták a mai kormánypártok és az ellenzéki pártok között, amikor javában zajlik a rendszerváltás kisajátítása, az akkor történtek átírása.

Előadónk tudatosították: az 1956 októberi eseményeket először az MSZMP KB által felkért történelmi albizottság (Berend T. Iván, Ormos Mária akadémikusok és Földes György) minősítette „népfelkelés”-nek. 1989 január végén Pozsgay Imre ennek a bizottságnak a véleményét hozta nyilvánosságra! A szakértők által írt teljes anyagot – ami az 1945–1988 közötti teljes időszakot áttekintette – az MSZMP Társadalmi Szemle című folyóiratában jelentették meg. A párton belüli konzervatívokkal és a demokratikus ellenzékkel folytatott vitákban a reformkörök a történelmi albizottság és Pozsgay mellé álltak. Nagy Imrét pedig mártír miniszterelnöknek tartották. A Somogy megyeiek már március elején nyilvánosan megfogalmazták Nagy Imre mártírságát. Április elején a budapesti reformkörök pedig kimondták: Nagy Imre politikai gyilkosság áldozata lett, ezért a forradalom és szabadságharc mártír miniszterelnöke. Május 20–21-én a reformkörök szegedi tanácskozása pedig már Nagy Imre és társai nyilvános újratemetését és rehabilitálását követelte. A reformkörök sürgették az MSZMP vezetése és az Ellenzéki Kerekasztal korábban megszakadt tárgyalásainak folytatását. Mindezzel siettették Grósz Károly és a tárgyalásokat ellenző konzervatívok bukását. Az MSZMP-ben jól szervezett belső ellenzéként működő reformkörök és reformpolitikusok elősegítették az állampárt legitimitásának lebontását. Ezzel hozzájárultak a rendszerváltás kompromisszumos, békés jellegéhez. Ez legalizálta/legalizálja a rendszerváltás utáni baloldalt, köztük elsősorban az MSZP-t és annak tagjait.

Ezt a fontos legitimációs összefüggést nem lehet jobboldali „komcsizással” elintézni, mint azt 2016 őszén a jobboldal, a FIDESZ-KDNP és kormánya nyíltan csinálta. Velük szemben – nekünk e konferencia szervezőinek – az volt a célunk, hogy a fordítottját bizonyítsuk be. Úgy vélem, ez sikerült.

Viták Nagy Imréről

Igen fontos vitatéma Nagy Imre tevékenységének megítélése. Erre már Jánosi Katalin is utalt. A forradalom és szabadságharc 60.-ik évfordulóját a kormányzati intézmények nem az '56-os események eddigieknél objektívebb feltárására használták fel. Ellenkezőleg! Mint azt előadásában Jánosi Katalin elmondta: „*Nagy Imre nevének említése, arcképe is ,aktuálpolitikai provokációnak’ lett nyilvánítva. Arcmását kiretusálták, tevékenységének még a nyomát is kitöröltették, ahol fellelték, nevének, szerepének megörökítését az 56-os emlékbizottság egy fillérrel sem támogatta.*”

E megállapítások igazságát bizonyítják Schmidt Mária – az 1956-os emlékév kormánybiztosa – nyilatkozatai. Így például a *Heti Válasz* 2016. október 27-i számában tett elhíresült megállapítása: Nagy Imre „*SZÉPEN HALT MEG, DE NEM Ő AZ IGAZI HŐS*”. Szembeállította vele a „pesti srácokat”, akiket viszont HŐSÖK-NEK nevezett. A kormány befolyása alatti intézetek összehangolt propagandáját bizonyítja – többek között – az is, hogy a *Magyar Hírlap* 2016. november 3-ai számában lényegében ezt állította Szakály Sándor, a Veritas Történetkutató Intézet főigazgatója is. Véleménye így hangzik: „*Nem a sértett kommunista értelmiségiek, nem Nagy Imre és hívei voltak 1956 főszereplői, hanem azok az egyetemi hallgatók, értelmiségiek, munkások, akik október 23-án délután és este spontán megmozdulással elindították a forradalmat.*”

De Szakály Nagy Imréről és nemzeti kommunista híveiről differenciáltabban fogalmaz, mint Schmidt Mária. Elismeri, hogy a „*forradalom előkészítésében, a társadalmi elégedetlenség kinyilvánításában volt szerepük a kommunista értelmiségieknek, a Petőfi Körnek...*” Elismeri, hogy „*Nagy Imre végül rátalált a tömegekre, és átállt a felkelők oldalára. (...) felmondta a Varsói Szerződést, és kinyilvánította az ország semlegességét, amelynek védelmére a négy nagyhatalom segítségét kérte.*”

Egyébként Szakály – hadtörténészként – úgy véli, hogy a Néphadseregben szolgáló „*akkori felelős parancsnokok jól látták, hogy az ellenállás fölösleges vérontást idézne elő.*” E realitás kimondása után a pesti srácokról viszont így nyilatkozott: „*éppen azért tiszteletre és csodálatra méltó hősök, mert katonai szempontból reménytelen volt a harcuk, és ezt többnyire ők is tudták.*” Szakály nem érzi e két állítása között feszülő ellentmondást?

E kormányzati szemlélet és módszer számunkra történelemhamisítás. Ezért elfogadhatatlan! Hiszen Nagy Imre a forradalom és szabadságharc miniszterelnöke, híveinek többsége a forradalom vezetője volt. Ezek a kommunisták – akik ezért a halált is vállalták – szerintem szintén a forradalom és szabadságharc mártírjai és hősei.

Egyébként Ötvös István történész már azt a kérdést vizsgálja, hogy a forradalom és annak miniszterelnöke, Nagy Imre legitímen gyakorolták-e a hatalmat. Szerinte Nagy Imre csak a pártvezetés által kinevezett miniszterelnök volt. (Lásd: Ötvös István: *Legitim forradalom?* c. tanulmányát. Kommentár, 2016/5 3–9. p.) Ezzel szemben mi azt gondoljuk, hogy Nagy Imre már az október 23-án este felvonuló tömegtől megkapta a forradalmi legitimitást. Hiszen a százezres tömeg már akkor azt skandalta: „*Rákosit a Dunába, Nagy Imrét a kormányba.*” Tehát maga a forradalmi tömeg követelte Nagy Imre kinevezését. Ezzel Nagy Imre elnyerte az új forradalom legitimitását is. Ez előtt még az MDP vezetésének is meg kellett hajolnia. Nagy Imre és elvbarátai az új forradalmi követelések többségét is elfogadták.

Ezt tette az október 28-án elmondott híres rádióbeszédében is, és aztán is, amikor bejelentette a többpártrendszert, koalíciós kormányának megalakítását és a Varsói Szerződésből való kilépését.

Éppen ezért javaslom, hogy minden, hazáját szerető emberrel közös ügyeink legyenek a következők:

1. Az 1956-os forradalom és szabadságharc, illetve Nagy Imre, a forradalom miniszterelnöke történetének igazságosabb feltárása. Ehhez új kutatások kellene, és azokat szembe kell állítani a forradalom és szabadságharc 60-ik évfordulóján követett kormányzati és kormánypárti propagandával. Erre jó példa a Rainer M. János és intézete, illetve munkatársai által kezdeményezett és az Egri Egyetem által 2016 szeptemberében megrendezett három napos nemzetközi konferencia. Ide – az új kutatási eredményekhez – tartozik Rainer M. János: *1956, Nagy Imre és a szocializmus* c. tanulmánya. (Korunk, 2016 október)

2. Ez az új kutatási eredmény is azt bizonyítja, hogy Nagy Imre és hívei is demokratikusabb szocializmust akartak. Az '56-os forradalom követeléseinek összeállításában jelentősebb szerepet játszottak az egyetemisták és főiskolások, a népi fiatalok, a munkásság és a baloldali erők. Az akkori jobboldal nem volt politikai tényező!

3. Most – a 60. évforduló ünnepein és tudományos konferenciáin – a jobboldali kormány-koalíció akarja kisajátítani a forradalmat. Főleg az oroszok elleni szabadságharcot. Ezért tolják előtérbe a „pesti srácokat”, nem beszélnek Nagy Imréről és híveiről, mert ők baloldaliak voltak. Ezzel a mostani ellenzéki pártok, elsősorban a baloldaliak és a liberálisok legitimitását akarják megkérdőjelezni!

4. Ezért közösen mondjuk ki: az 1956-os forradalom és szabadságharc az ifjúság, a munkásság tömegei, Nagy Imre és hívei, az akkori reformkommunisták, a kisgazda- és parasztpártiak, az akkori szociál- és kereszténydemokraták, tehát a magyar nép tömegeinek – köztük a pesti srácoknak – a közös műve volt. Ezért a forradalom nemcsak a jobboldaliaké, hanem minden magyar emberé.

5. Konferenciánkon láttuk, hogy a békés rendszerváltást nem csak a FIDESZ–KDNP akarta. Azt az akkori legnagyobb ellenzéki pártok, az MDF és az SZDSZ, valamint az akkori kormányzópárt, az MSZMP reformer vezetői is akarták.

6. Tehát akkor – 1989 szeptemberében –, amikor az MSZMP, mint kormányzópárt és az Ellenzéki Kerekasztal vezetői megállapodtak a békés rendszerváltás programjában, annak végrehajtását az akkori FIDESZ és KDNP vezetőinek és tagságának többsége is csak az akkori MSZMP reformereivel megkötött kompromisszum keretében látta megvalósíthatónak. Ezt a mostani jobboldali kormánypártok ki akarják törölni a társadalmi emlékezetből. Ezért is szükséges a rendszerváltás

vezetőinek, pártjainak és programjainak eddigieknél jobb feltárása. Ilyen közös feladatunk a saját pártjainkban akkor végzett munkánk leírása, elmondása, visszaemlékezések írása, korabeli fényképek, hanganyagok összegyűjtése stb.

7. Mert – mint láttuk – a kormánynak és az azt alkotó koalíciós pártoknak az '56-os forradalom 60. évfordulóján végzett propagandája történelmietlen. Ezért ezt az igazságtalan és torz, tehát hazug emlékezetpolitikát nem hagyhatjuk kritika nélkül. Közös ügyünk ennek megakadályozása!

Közös felelősségünk

Ne engedjük, hogy a múltunkat eltorzítsák: ebben a történész szakma legjobbjai, de a mérsékelt keresztény és nemzeti erők is a szövetségeseink.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc nem a semmiből keletkezett. Annak kezdeményezői az 1953-as „új szakasz politikájától” Nagy Imre és hívei, az akkori „reformkommunisták” voltak. Ők tevékenykedtek a Petőfi Körben. Ők álltak Nagy Imre mellé, ezért is lehetett a forradalom és a szabadságharc miniszterelnöke. Nagy Imre és halálraítélt társai a börtönben sem mondtak le a forradalom és a szabadságharc legfontosabb követeléseiről: a nemzeti függetlenségről és a demokratikus többpártrendszerrel. Ezért az életükkel fizettek!

Az egykori MSZMP reformpolitikusi, a reformszocialisták és a reformkörsők méltó utódai Nagy Imrének és társainak. Nélkülük nem lett volna békés rendszerváltás!

Ezt bizonyítják az itt elhangzott előadások is. Köszönjük Bíró Zoltánnak, Póda Jenőnek, Jankó Attilának, Csapó Balázsnak és Fehér Dénesnek – akik a rendszerváltás aktív ellenzéki politikusai voltak –, hogy a forradalom és a szabadságharc 60-ik évfordulóján higgadtan és objektíven mutatták be annak összefüggéseit a békés rendszerváltással.